

О.Шеремет, Н.Слободян
O.Sheremet, N. Slobodyan
О. Шеремет, Н.Слободян

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ
ISSUES OF THE DAY OF DEVELOPMENT
SUCKLING INDUSTRY IN UKRAINE
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ
МОЛОЧНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УКРАИНЕ**

У статті розглянуті основні проблеми розвитку молочної промисловості України, проаналізовані основні тенденції, запропоновані шляхи адаптації підприємств до ринкових умов господарювання та подальші напрями їх розвитку.

Ключові слова: підприємство, розвиток, молочна промисловість.

In the articles considered basic problems of development of suckling industry of Ukraine, basic tendencies, offered ways of adaptation of enterprises to the market conditions of menage and further directions of their development, are analysed .

Keywords: enterprise, development, suckling industry.

В статье рассмотрены основные проблемы развития молочной промышленности Украины, проанализированы основные тенденции, предложены пути адаптации предприятий к рыночным условиям ведения хозяйства и дальнейшие направления их развития.

Ключевые слова: предприятие, развитие, молочная промышленность.

Постановка проблеми. Молочна промисловість - одна з найефективніших галузей економіки у більшості країн світу. В Україні розвиток її ускладнюється недосконалістю економічного механізму та неефективним державним регулюванням, а також дією багатьох факторів, серед яких найбільший вплив мають обмежені сировинні, фінансові ресурси і споживчий попит.

Аналіз результатів дослідження. Серед провідних країн-виробників молока ще на початку 90-х років ХХ-го століття Україна займала одне з чільних місць, але

внаслідок економічної кризи обсяги виробництва в 2000р. скоротились у порівнянні з 1990р. майже на 79 %. Зношеність основних виробничих засобів становить понад 60 %, що потребує їх відновлення, але інвестиції на їх оновлення призупинені. Більшість підприємств оснащені обладнанням з високими показниками споживання енергоресурсів. Результати наукових досліджень А. Мартинова, Т. Мостенської, В. Петюха, П. Саблука, Н. Сеперович, Е. Сизенка та ряду інших авторів свідчать, що ефективний розвиток молочного підкомплексу можливий лише за умови злагодженої роботи всіх підприємств, пов'язаних з виробництвом, переробкою і постачанням до споживачів молока і молокопродуктів високої якості, а також забезпечення необхідного регулювання з боку держави за функціонуванням всіх його сфер.

Невирішені частини проблеми. Для забезпечення потреб населення України конкурентоспроможними молочними продуктами та нарощування експортного потенціалу необхідно здійснити докорінну технічну реконструкцію підприємств з установленням прогресивного технологічного обладнання, і введенням додаткових потужностей по виробництву нових видів молочних продуктів.

Формування цілей статті. Розв'язання проблем розвитку молочної промисловості обумовило необхідність пошуку сучасних механізмів адаптації підприємств до ринкових умов господарювання, визначення тих напрямів у виробництві молочних продуктів, які дадуть можливість задовольнити в них потреби покупців і споживачів у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Молочна промисловість є структуроутворюючою галуззю, на її підприємствах виробляється понад 14 % загального обсягу продукції харчової промисловості, зосереджено 10,9 % вартості основних засобів і 10,8 % чисельності промислово-виробничого персоналу. Особливі властивості молока і продуктів його переробки зумовлюють необхідність стабільного розвитку виробництва і збуту цих продуктів, безперебійного забезпечення населення молоком і молочними продуктами щоденного попиту; гарантованого надходження молочної сировини до переробних підприємств і задоволення експортних потреб держави у молокопродуктах.

Починаючи з 2001 р., у розвитку молочної галузі намітилися позитивні зрушення, які набули подальшого розвитку в 2002 р. та першій половині 2003 р. (табл. 1). Однак, по окремих показниках ще спостерігаються негативні тенденції, зокрема скорочення експорту сухого та згущеного молока, а також зниження закупівельних цін на молоко порівняно з 2001 р. на 15%. Крім того, виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах залишається збитковим.

За даними Міністерства аграрної політики України молокопереробні підприємства збільшили в 2002 р. обсяги виробництва молочної продукції: сиру жирного – на 22,6%; продукції з незбираного молока (в перерахунку на молоко) – на 17,3%; молочних консервів – на 9,8%; морозива – на 10,2%. Водночас, виробництво масла вершкового зменшилося на 16,6%, а сухого молока, сухих вершків та молочних сумішей – на 25,2% до рівня минулого року.

Таблиця 1.

Обсяги виробництва основних видів продукції підприємств молочної промисловості в Україні*, тис. т.

	2000р.	2001р.	2002р.	2002р. в % до 2001р.	На 01.03.2003		
					2003р.	2002р.	%
Масло тваринне	130,4	152,2	126,9	83,4	12,8	12,9	99,1
Сир жирний	65,7	103,6	127,0	122,6	19,7	14,9	132,5
Продукція з незбираного молока	599,9	909,4	1066,9	117,3	191,2	172,3	110,9
Сухе незбиране молоко	10,9	22,4	16,7	74,8	1,3	1,9	68,8
Морозиво	89,2	97,2	107,1	110,2	6,7	5,3	123,6
Молочні консерви, тис. ум. банок	117,0	154,3	169,4	109,8	24,1	22,9	105,0

*Дані Міністерства аграрної політики України.

У 2002 р. потужності вітчизняних підприємств з виробництва масла тваринного використовувалися на 30 %, сирів жирних - на 39 %, молочних консервів - на 29 %, продукції з незбираного молока - лише на 20 % [6].

Отже, в Україні створено значний науково-виробничий потенціал для

розвитку молочного підкомплексу, який може повністю забезпечити потреби країни у молоці та продуктах його переробки на внутрішньому ринку і має можливості виходу з цими продуктами на зовнішній ринок.

Передбачається, що структура переробки молочних продуктів до 2005 р. значно зміниться у напрямі повнішого використання молочного білка, збільшиться виробництво сиру, сиркових кремів, молочних десертів, пудингів, продукції з незбираного молока з різноманітними фруктовими та овочевими наповнювачами вітчизняного виробництва. Ця продукція є конкурентоспроможною і витісняє з ринку імпортовану. Розширення та вдосконалення асортименту молочної продукції, підвищення якості та покращення споживчих властивостей молочних продуктів потребує значного щорічного фінансування.

Згідно офіційних статистичних даних, зросли обсяги виробництва молочної продукції з тривалим строком зберігання. Це пояснюється тим, що такі продукти можна легко транспортувати на далекі відстані в Україні. Така продукція має і експортну зацікавленість.

На сучасному етапі розвитку основним завданням для молокопереробних підприємств є виробництво конкурентоспроможної продукції, яка б за якістю та ціною не поступалася імпортній. Останнє вимагає тісної співпраці, взаємовигідного партнерства усіх структурних ланок цієї галузі. Наявність набору комбінованих ресурсів, необхідних для такого виробництва, неадекватно оцінюється з боку споживачів. Тому різнобічність співпраці стає дедалі необхіднішою у кожному підкомплексі АПК [2]. Посилення конкуренції, зростання вимог споживачів щодо якості та асортименту продукції молочної галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках вимагає освоєння і використання кращих світових досягнень.

Аналіз показує, що до основних причин наявної кризи у молочному скотарстві та молокопродуктовому підкомплексі можна віднести наступні: руйнація старої колгоспно-радгоспної системи господарювання без створення нової системи ринкового типу; неврегульованість ціноутворення, відсутності паритету цін на сільськогосподарську продукцію та промислові товари, що зумовило непомірне зростання витрат на її виробництво; витратний механізм господарювання, що зумовлює виробництво продукції з високою собівартістю;

відставання кормової бази від потреб тваринництва.

Професор Т.Л. Мостенська стверджує, що перспективи розвитку молочної промисловості значною мірою залежать від можливостей розвитку сировинної бази та тенденцій розвитку попиту на молочні продукти [5]. Мартинов А.В. вважає, що в молочної промисловості за останні 20 років існує тенденція в раціоналізації і оздоровлення харчування населення. Відповідно за характером і динамікою зміни смаків різних груп споживачів повинні виявлятися базові аспекти побудови асортиментної політики підприємств, які здійснюють переробку і випуск молока [3].

Відомий вчений і спеціаліст у галузі молочної промисловості академік М.М. Ліпатов так прогнозував основні шляхи прогресу в молочної промисловості XXI століття: розширення робіт в галузі покращення якості молока з урахуванням екології і використання математичного моделювання, розвиток і широке використання мембранної техніки і технологій, коагуляція білків молока в потоці, оптимізація на науковій основі асортименту комбінованих, модифікованих, фракціонованих продуктів, які відповідають запитам споживачів різних вікових і професійних груп, широке використання біотехнології, генної інженерії для отримання активних речовин молочнокислих організмів, створення нових технологічних процесів на основі наукових досягнень в галузі ферментології, розробки наукомістких технологій і техніки, які забезпечують екологічну чистоту виробництва, створення автоматизованих підприємств [7].

Харчові продукти все частіше вважаються не тільки джерелом поживних речовин, необхідних для підтримання життєдіяльності людини, але і "функціональними". Впровадження їх вже почалося з додавання вітамінів і мінеральних речовин. Останнім часом споживачі все більше зацікавлені у продуктах, які позитивно впливають на стан здоров'я, а молочні продукти є унікальними в цьому відношенні.

Одним із шляхів забезпечення конкурентоспроможності підприємств молочної підкомплексу є збільшення обсягів виробництва та підвищення прибутковості підприємств шляхом раціонального використання всіх видів ресурсів.

Для впровадження нової технології в промисловість і отримання прибутку

необхідно кілька років. Більшість технологій, які використовувалися в молочній промисловості 10-20 років тому назад, широко відомі і нині успішно використовуються.

Дослідження показують, що протягом найближчих 20 років молочна промисловість буде розвиватись в таких напрямках:

- **Глобалізація:** покращення інформаційного обслуговування розроблених технологій зруйнує національні і регіональні кордони, які перешкоджають розширенню ідей, послуг, потокам капітальних вкладень, що обумовить доцільність створення великих підприємств з більшим доступом до ресурсів, знань, послуг;

- **Зміна споживчих ринків:** демографічна ситуація призведе до старіння населення в країнах Північної Америки, Європи і Японії і його омолодження в країнах Латинської Америки і Південно-Східної Азії. Тривалість життя в середньому збільшиться, а різниця в рівні життя бідного і багатого населення стане ще більш відчутною;

- **Підвищення вимог з боку покупців:** розширення доступу до інформації про продукти в електронній мережі ускладнить процес прийняття рішення покупців щодо покупки продуктів. Постачальники продуктів будуть змушені давати більше інформації про їх якість, безпеку, харчову цінність, ніж вказано на етикетках. Серед факторів, що впливають на вибір того чи іншого продукту представників багатих верств населення, є функціональність, натуральність, свіжість, корисність для здоров'я, харчова безпека, особливі релігійні і культурні потреби. Менш заможні верстви населення підкреслюють необхідність випуску великої кількості надійних продуктів, які є основним джерелом харчування.

- **Значні зміни в соціальних моделях:** Брак часу обмежує можливості багатьом людям готувати їжу вдома, тому необхідно розробляти продукти, які придатні для роздрібною торгівлі і ресторанів;

Виробництво натуральної екологічно чистої продукції повинно забезпечувати збереження в ній максимально повного набору компонентів молочної сировини, при відсутності консервантів, замінників молока і штучних добавок.

Автори вважають, що для вдосконалення діяльності підприємств молочної промисловості, адаптації їх до ринкових умов господарювання необхідно

реалізувати перелічені нижче стратегічні заходи.

1. Розширити асортимент продукції з натуральними і штучними наповнювачами, що повинно проводитись за рахунок використання плодово-ягідних і ароматичних добавок, зміни її кольору і консистенції шляхом внесення барвників, згущувачів, стабілізаторів, випуску продукції з нетрадиційними смаковими і органолептичними властивостями.

2. Налагодити випуск продукції, збалансованої за складом і вмістом окремих компонентів, а також моделювання складу продукту, виходячи із фізіологічних особливостей функціонування організму; розширення асортименту продукції з підвищеним вмістом білка; поступової заміни бурякового і тростинного цукру штучними підсолоджувачами; масове виробництво низьколактозної продукції.

3. Запровадити внесення в продукцію біологічно і фізіологічне активних речовин з метою підвищення захисних якостей: використання біфідо- і ацедофільних бактерій в якості закваски для кисломолочних продуктів; внесення в продукцію ферментів і солей мінералів; вітамінізація готової продукції.

4. Акцентувати увагу на виробництві свіжих кисломолочних продуктів, напоїв і десертів: постійно поновлювати асортимент йогурта; випуск продукції з "живими" біокультурами, без консервантів і жорсткої термічної обробки; розширити асортимент десертної продукції.

5. Підвищити калорійність продукції за рахунок регулювання вмісту фракції жиру; заміни тваринного жиру молока рослинними компонентами; випуску широкого асортименту знежиреної і низькожирної продукції шляхом розробки нових і випуску традиційних молочних продуктів з підвищеним вмістом жиру.

6. Максимально використовувати вторинну молочну білково-вуглеводну сировину (МБВС): в рецептурі традиційної молочної продукції для розширення асортименту і покращення смакових якостей напоїв на основі маслянки і сироватки; випуск комбінованих і модифікованих продуктів, які входять до складу різних харчових компонентів. Нарощувати випуск лікувально-профілактичної продукції, зорієнтованої на масовий попит: розширити асортимент лікувальних дієтичних продуктів для спортсменів і людей, які ведуть здоровий спосіб життя; встановлення контролю за ринком продуктів дитячого харчування.

7. Широко використовувати новітні розробки в галузі фасування і пакування продукції для збільшення термінів зберігання; покращення естетичних якостей, впровадження ресурсозберігаючих технологій.

8. Розробляти і запроваджувати нові рецептури продукції і своєчасно реагувати на появу нових конкурентів, які з'являються на ринку. Також проводити виставки і презентації; активно працювати з оптовими і роздрібними покупцями та постачальниками сировини.

Висновки. Отже, для підвищення ефективності діяльності молочної галузі необхідно здійснити заходи щодо вдосконалення організації та функціонування підприємств:

1. Розробити комплексну програму розвитку ринку молока та молочних продуктів на період до 2010 р., основною метою якої має бути стимулювання якості та асортименту сировини і молокопродукції та гарантування безпеки харчування для населення.

2. Сприяти на законодавчому рівні розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, створенню та підтримки інформаційного забезпечення виробників молока та продукції; розробки стандартів на молокопродукцію, які відповідатимуть найвищим світовим зразкам.

3. Здійснити організаційні заходи щодо усунення сезонності виробництва, підвищення якості сировини, жорсткішого її аналізу на вміст шкідливих для організму людини речовин у складі молока, а також молочної продукції.

4. Передбачити кошти у Державному бюджеті та місцевих бюджетах для закупівлі обладнання незалежних лабораторій з визначення параметрів якості молока, а також надати пільгові кредити підприємствам для модернізації технологічного устаткування та закупівлі молока вищого гатунку.

5. Здійснити заходи щодо стимулювання експорту молочної продукції за рахунок підвищення її якості та диверсифікації ринків збуту з метою уникнення загрози демпінгових розслідувань тощо.

Водночас, вчені та практики, використовуючи накопичений досвід у виробництві молочних продуктів, з урахуванням ринкових відносин повинні спрямовувати свої зусилля на удосконалення технологій і техніки виробництва, його

автоматизацію і механізацію, розширення асортименту молочних продуктів, підвищення їх харчової і біологічної цінності, удосконалення господарського механізму взаємовідносин виробників і переробників молока.

Подальший розвиток молочної промисловості значною мірою буде залежати від попиту і потреб майбутнього покоління. Зміна умов життя буде стимулювати появу нових вимог до якості, які є на ринку збуту, а також розробку нових видів продуктів.

Доцільно також продовжувати збільшувати вкладення коштів в розвиток і впровадження нових технологій, що дасть можливість виробляти продукти з використанням унікальних властивостей молока. Технології, які покращують смак, свіжість, харчову безпеку продуктів і підвищують рентабельність виробництва, будуть ключовими для забезпечення діяльності прибуткової галузі, здатної протистояти зростаючій конкуренції.

Список використаних літературних джерел

1. Венгерук І.Ю. Удосконалення економічних відносин інтеграції у молокопродуктовому підкомплексі // Економіка АПК. – 2002. - №8. – с. 49-52.
2. Гончаренко В. Треба, щоб з молочної ріки міг черпати кожен українець. // Україна Business. – 2001. - №51. – с.8-9.
3. Мартынов А.В. Мировые тенденции построения ассортиментной политики. // Молочная промышленность. – 2000. - №2. – с.26.
4. Маршалл К.Р., Фенвік Р.М. Тенденції розвитку в молочній промисловості.// Молочна промисловість. – 2000. - №2. – с.14-16.
5. Мостенська Т.Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України: (Монографія). – К.: УДУХТ, 2001. – 328 с.
6. Сеперович Н. Кон'юнктура ринку молока в Україні. // Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. – Київ, Україна – Березень 2003 (№ 2).
7. Сизенко Е.И. Актуальные проблемы развития молочной промышленности. // Молочная промышленность. – 2001. - №4. – с. 11 – 13.

